

Analiza društveno-političkih prilika u romanu "Svašta u mojoj glavi" Mire Gavrana

Debak, Daria

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:052357>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-14**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Pedagogija

Daria Debak

**Analiza društveno-političkih prilika u romanu *Svašta u mojoj glavi*
Mire Gavrana**

Završni rad

Mentorica: Doc. dr. sc. Dragica Dragun

Osijek, 2018.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Pedagogija

Daria Debak

**Analiza društveno-političkih prilika u romanu *Svašta u mojoj glavi*
Mire Gavrana**

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: Doc. dr. sc. Dragica Dragun

Osijek, 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Klasifikacija romana i motivi za njegov naslov	2
3. Povijesni kontekst 60-ih godina 20. st. u Hrvatskoj.....	5
4. Odras društvene i političke situacije u romanu	7
4.1. Političke prilike	7
4.2. Društvena svakodnevnica.....	9
5. Analiza likova i njihov društveni život	13
5.1. Tabu teme u društvu	16
6. Zaključak.....	17
7. Literatura	18

Sažetak

Prikazom ljubavne priče dječaka Zvonimira i djevojčice Dubravke u romanu Miro Gavrana *Svašta u mojoj glavi* govori se o ljubavnom dječjem romanu. Radnja romana ukazuje i na razne društveno-političke prilike i probleme. Upravo ga se zbog toga, osim klasifikacije u ljubavni tip romana, može svrstati i u socijalni, ali i u tradicionalni tip romana. Socijalna komponenta dolazi do izražaja prikazom zaostale i siromašne sredine, dok je za tradicionalni tip romana karakteristična naglašena realistička komponenta, tematika bliska djetetu, odnos djeteta i životinja te boravak u prirodi. Roman se bavi radnjom koja se odvijala šezdesetih godina 20. stoljeća. To razdoblje karakteriziraju duboke društvene, političke, kulturne i gospodarske promjene. Šezdesete godine 20. stoljeća obilježile su: pojavljivanje novih pokreta, procvat popularne kulture i pojava novih tehnoloških dostignuća. Kada je riječ o političkim prilikama, u romanu se nazire zabrana javnog iskazivanja vjere, sukob Crkve i države, razlika u stupnju napretka između ruralnih i urbanih krajeva. Društvena svakodnevica oslikava materijalne prilike u selu, otkriće novih tehnoloških dostignuća, odnose među likovima i općenito sve segmente svakodnevnog života. Kroz radnju se provlači i niz tabuiziranih motiva: spolnost, pretilost, preljub, alkoholizam, pokušaj samoubojstva.

Ključne riječi : Miro Gavran, *Svašta u mojoj glavi*, društvena svakodnevica, političke prilike

1. Uvod

Tema je završnoga rada analiza romana *Svašta u mojoj glavi* Mire Gavrana¹ s naglaskom na društveno-političke prilike koje su vidljive u pozadini radnje romana. Razlog za obuhvaćanjem te tematske razine jest taj da je roman jednim dijelom i društvena kronika koja oslikava društvenokulturne i političke prilike tadašnjeg društva. Roman pripada području dječje književnosti pa će i glavni nositelji radnje biti upravo likovi djece. Unatoč tomu što roman pripada području dječje književnosti do izražaja dolaze ozbiljni problemi onodobnoga društva i vremena s kojima su se ljudi, odnosno likovi u romanu svakodnevno suočavali. Tako će se u poglavlju o društveno-političkoj situaciji prikazati razne prepreke, problemi, društvene i političke situacije zastupljene u svakodnevici likova. Na samome početku iznijeti će se povijesne značajke 1960-ih u Hrvatskoj jer se upravo u to vrijeme odvija radnja romana. Također, osim klasifikacije romana kao društvene kronike onodobnoga društva, u poglavlju *Klasifikacija romana i motivi za njegov naslov* dat će se uvid u ostale mogućnosti klasifikacije romana i ukazati na povod za njegov naslov. Nakon toga analizirat će se likovi, njihov svakodnevni život i njihova uloga u društvu. Prije zaključka navest će se pojava tabuističnih motiva koji su dali dječjoj književnosti jednu dozu ozbiljnosti, a zaključak će donijeti kratak osvrt na ono o čemu se u radu pisalo.

¹ Miro Gavran (1961.) hrvatski je dramatičar, romanopisac, pripovjedač i pisac za mlade. Osim u dječjoj, afirmirao se i u književnosti za odrasle. Autor je sljedećih djela za djecu i mlade: *Svašta u mojoj glavi*, *Zaboravljeni sin ili Anđeo iz Omorine*, *Oproštajno pismo*, *Pokušaj zaboraviti*, *Zaljubljen do ušiju*, *Kako je tata osvojio mamu*, *Profesorica iz snova*, *Ljeto za pamćenje*, *Sretni dani*, *Igrokazi s glavom i repom*.

2. Klasifikacija romana i motivi za njegov naslov

Prema klasifikacijskom određenju, s obzirom na tematiku, *Svašta u mojoj glavi* dječji je roman, i to ljubavni, socijalni i tradicionalni. Roman se određuje kao ljubavni jer glavni lik, Zvonimir, iznosi osjećaje djevojčici Dubravki u koju je zaljubljen: *Prvi sam je put vidio, i mogu se zakleti da sam se iste sekunde u nju zaljubio. Bila je to tipična ljubav na prvi pogled.* (Gavran, 2008 : 21) Pojavom motiva romantične ljubavi u dječjoj prozi, dječja se suvremena književnost „uozbiljuje“, a to je posljedica disperziranja čitateljsko-dobnih interesa i nastojanja pisaca da što bliskije i životnije izraze dječju stvarnost.“ (Hranjec, 2006 : 9) Sam protagonist, Zvonimir, ovo je djelo odredio kao memoar: *Čitao sam da veliki ljudi, da svi oni napišu knjigu koja se zove memoari. A ja sam sto posto siguran da sam i ja, siguran sam da sam i ja velik čovjek, a to znam po tome što u mojoj glavi svašta ima... a to sigurno nije slučaj s drugim glavama.* (Gavran, 2008 : 7) Već na početku do izražaja dolazi stilska nespretnost i jednostavnost kojom se Gavran poslužio kako bi se njegov devetogodišnji pripovjedač doimao uvjerljivijim. Iz prethodnoga se citata može iščitati i motiv za naslov romana. Zvonimir je zaokupljen neprekidnim razmišljanjem: *i ja baš o svemu razmišljam i o svim stvarima i o ljudima i o nepoznatim krajevima.* (Gavran, 2008 : 7) Na početku radnje Zvonimir navodi i razlog za pisanje memoara. Naime, njegova se ljubav, Dubravka, razboljeva, a on je vjerovao da će njegovi memoari biti prodavani i čitani. Na taj bi način prikupio novce za njezino liječenje: *i onda ću ja sve novce koje dobijem za ove memoare dati Dubravkinoj mami da joj kupi taj švicarski lijek, pa da ozdravi moja draga Dubravka.* (Gavran, 2008 : 26) Roman je ispričan dječjim, naivnim, izravnim i neopterećenim stilom: *A ja imam djevojku koja u stvari nije moja djevojka jer me izbjegava, ali se nadam da će jednog dana postati moja, ona se zove Dubravka i ide sa mnom u isti razred i ona je najljepša na svijetu.* (Gavran, 2008 : 15)

Osim o ljubavi, Zvonimir također razmišlja i o ozbiljnim problemima koji se odnose na onodobnu društveno-političku zbilju. Upravo je ta zaokupljenost situacijama širokog repertoara povod za naslov romana *Svašta u mojoj glavi*. Zvonimir se u pripovijedanju svojih uspomena često vraća u sadašnjost te njegovi memoari zapravo postaju dnevnički zapisi. Zapise započinje pisati od svojega šestoga rođendana: *Pisat ću sve što se dogodilo od mog šestog rođendana pa naovamo. (...) Taj moj šesti rođendan bio je (...) u svibnju 1964. godine.* (Gavran, 2008 : 8)

Osim određenja romana kao ljubavnog, socijalnog i tradicionalnog, Hranjec je ovaj roman odredio kao intimni dnevnik devetogodišnjeg dječaka Zvonimira, građenog na autobiografskoj podlozi, s obzirom da Miro Gavran roman posvećuje „majci Ljilji i ocu Ivanu“. (Hranjec, 2006 : 244) Stoga, roman i započinje riječima: *Ovo će biti povijest moga života*. (Gavran, 2008 : 7) Određenje romana kao dnevnika karakterizira potreba glavnoga lika, Zvonimira, da iznese svoj intimni svijet (strasti, želje, snove, ljubavi), a preko privatnih događaja Zvonimir oslikava svoju sredinu i iznosi svoj stav o njoj.

Prema klasifikaciji s obzirom na odnos pripovjedača prema priči, austrijski teoretičar Franz Stanzel razlikuje tri tipa: autorski roman u kojemu se pripovjedač najbliže približava autoru te priča priču sa stajališta koje je na neki način na pragu romana, zatim „ja-roman“ u kojemu je jedan od likova pripovjedač i personalni roman u kojemu su pripovjedači pojedini likovi u romanu. (Solar, 2005 : 222) Roman *Svašta u mojoj glavi* može se svrstati pod tip romana „ja-roman“ jer je glavni lik, dječak Zvonimir, ujedno i pripovjedač.

Uz prevladavajuću ljubavnu tematiku u romanu se nadzire i socijalna komponenta vezana uz društveno-političke prilike onodobnoga vremena. Prikazan je život, odrastanje i razni problemi zaostale i siromašne sredine. Roman se može odrediti i kao tradicionalni. Tradicionalni dječji roman karakterizira: naglašena realistička komponenta, tematika bliska djetetu, djetinjstvo s nizom zanimljivih događaja iz dječjeg života, boravak u prirodi, odnos djeteta i životinja. U narativnom pogledu, tradicionalni se roman bazira na dječjoj pustolovini iz koje proizlazi slika djetinjstva sagrađena na starijim društvenim igrama, pri čemu djeca najviše vremena provode na otvorenom, u prirodi, na selu ili predgrađu koji su i temeljni prostorni topos tradicionalnih romana. (Vrcić- Mataija, 2001 : 147) Priroda je zastupljena u svim vrstama dječje književnosti. Ona je za svako dijete uvijek iznova privlačna i neotkrivena, „neiscrpno vrelo motiva“. (Crnković, 1990 : 174) Da je Zvonimir uistinu puno vremena provodio u prirodi potvrđuje sljedeći citat: *Dosta mi je tih tvojih šetnji po livadama, stalno ideš nekud u prirodu, kao da si pećinski čovjek, a ne dijete dvadesetog stoljeća*. (Gavran, 2008 : 38)

Pojavom ljubavi kod dječjih likova i načinom kako ju djeca percipiraju Gavran implicitno ukazuje na njezinu vrijednost i važnost i u svijetu odraslih. Gavran ističe da je potrebna samo ljubav kako bi život odmah postao bolji. Roman donosi mnoštvo pouka, a jedna od tih je da se nikada ne odustajemo, da se ne bojimo i da uvijek imamo nadu. Prema tome, roman i završava rečenicama: *Nadam se da ću u sljedećih pet godina posjetiti zoološki vrt u Zagrebu (...) Nadam se da ću na potoku upecati ribu od pet kilograma, pa da svi u selu*

zinu u čudu. Nadam se da ću s mojim prijateljem Mladenom otići na put oko svijeta, i da će tad biti lijepo vrijeme, jer ja ne volim kad pokisnem. (Gavran, 2008 : 130)

3. Povijesni kontekst 60-ih godina 20. st. u Hrvatskoj

Povijesni kontekst, odnosno razumijevanje situacije u Hrvatskoj (tadašnja SFRJ) važno je za analizu društveno-političkih prilika koje se oslikavaju u pozadini romana *Svašta u mojoj glavi*. Unatoč tome što roman pripada području dječje književnosti, kroz radnju se provlači politička ideologija i onodobno društveno stanje. Analizira se povijesni kontekst 60-ih godina 20. stoljeća jer se upravo u to vrijeme bilježe i događaji u romanu. Na domaćoj, ali i na globalnoj razini, razdoblje šezdesetih godina 20. stoljeća najčešće se prikazuje kao izdvojen i poseban društveno-politički fenomen. Navodi se da je to razdoblje zlatnog doba, odnosno vrhunac poslijeratnog društvenog i socijalnog razdoblja. Došlo je do političke stabilnosti, gospodarskoga rasta i rasta životnog standarda. (Mihaljević, 2016 : 37) Za neke su šezdesete uistinu bile „zlatno doba“, ali se javljaju i oni koji to razdoblje smatraju razdobljem „sumraka morala, autoriteta i discipline“. (Ileš, 2014 : 66) Poboljšanje standarda i brzina napretka ovisili su o „predratnoj razvijenosti, ratnim štetama i postratnoj gospodarskoj politici.“ (Duda, 2014 : 14) Hrvatska je u to vrijeme bila u sklopu Jugoslavije u kojoj je vladao komunistički režim. Predsjednik države bio je Josip Broz Tito. Javno ga se slavilo prema modelu zastupljenom u svim komunističkim zemljama, a svaki pokušaj da ga se kritizira smatrao se ozbiljnim političkim prekršajem. Njegov se kult ličnosti u toj mjeri izgradio da je njegov rođendan postao državni praznik *Dan mladosti*. (Radelić, 2006 : 327) Sloboda javnog mišljenja i govora bila je ograničena. Dolazi do zabrane utjecajnih dnevnih novina u Hrvatskoj (poput *Obzora*), ali i lokalnih vjerskih glasila, a donose se i novi zakoni zabrane s ciljem bolje poslušnosti naroda. (Ileš, 2014 : 73) U pedesetim i šezdesetim godinama 20. stoljeća Hrvatska je doživjela duboke društvene, kulturne, političke i gospodarske promjene. (Duda, 2005 : 143) Te promjene bile su motivirane idejom oblikovanja boljeg okruženja i poduzimanja pomaka u modernizaciji koja se zasnivala na industrijalizaciji, elektrifikaciji i urbanizaciji. (Duda, 2017 : 366) Postoje tri etape prema kojima se razvijalo plansko gospodarstvo prvih poratnih desetljeća: 1945. – 1952., 1952. – 1965. i 1965. – 1975. Godine 1961. pokrenuta je gospodarska reforma s ciljem veće samostalnosti poduzeća. Došlo je do povećanja plaća, ali u isto je vrijeme pala proizvodnja zbog veće potrošnje od proizvodnje. Stoga te iste godine dolazi do otpuštanja radnika prvi puta nakon rata. (Radelić, 2006 : 331) Nakon dvije godine, dakle 1963., samoupravljanje se uvodi u zdravstvo i školstvo. Od 1965-e započeo je najozbiljniji pokušaj sveobuhvatne reforme jugoslavenskog gospodarstva. Društvo i Jugoslaviju povezivalo je načelo profita.

Počinje se uvoditi kapitalistički način poslovanja, ali bez privatnog vlasništva. Reforme su pogoršale društvene i regionalne razlike. Elektrifikacija domaćinstava i kupovina automobila napredovala je gradskim okružjima i stoga dolazi do izbijanja razlika između zaostalih ruralnih sredina i razvijenih urbanih sredina. (Radelić, 2006 : 334)

Ipak, dva su ključna i temeljna okvira unutar kojih se mogu sagledati specifičnosti toga razdoblja. Prvi je okvir društveno-politički u kojemu su značajne 1954. i 1972. godina. Hrvatska povijest 1954. godinom označava početkom državne krize koja će kulminirati 1971/72. Politički sukobi su u porastu, dolazi do prvih sukoba Hrvatske sa Srbijom i ostalim Republikama, donosi se novi Ustav 1967. godine, dolazi do studentskih demonstracija i početka nacionalnog pokreta. Slomom nacionalnog pokreta 1971. godine zatvara se društveno-politički okvir unutar kojeg se mogu tumačiti šezdesete u hrvatskoj literaturi. (Ileš, 2014 : 71) Drugi je okvir kulturološki, uže je vezan uz književnost i obuhvaća razdoblje od 1961. godine (objava Šoljanovih *Izdajica*) pa do 1972. (objavljivanje Slamnigova romana *Bolja polovica hrabrosti*). (Ileš, 2014 : 72) Povjesničarka Radina Vučetić navodi da su šezdesete karakteristične po pojavi novih fenomena i pokreta (pokret za građanska prava, feministički pokret), zatim po popularnim kulturama i kulturama mladih te tehnološkim dostignućima (prva računalna igrice, prvi TV-program u boji, prvi satelitski program i sl.). (Ileš, 2014 : 68) Jugoslavensko društvo počinje u sve većoj mjeri prihvaćati procese amerikanizacije, a jedan je od tih procesa i sve snažnije javljanje popularne kulture u umjetnosti, kulturi i u književnosti. (Ileš, 2014 : 69)

4. Odras društvene i političke situacije u romanu

4.1. Političke prilike

Društveno-političke prilike zastupljene su u svim sferama života, a tako su nezaobilazni dio i u književnosti. Osim ljubavne teme kao glavne, sporedne su teme u romanu vezane uz društveno-političke situacije šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Upravo te sporedne teme u romanu oslikavaju socijalne, društvene i političke prilike. To potvrđuje sljedeći citat: *Moji roditelji su učitelji i oni ne smiju slaviti Božić i one crkvene blagdane, jer onda oni ne bi mogli učiti djecu o slavim bitkama na Sutjesci i Neretvi i o tome kako je pas Luks spasio drugu Titu život. Moji roditelji ne smiju slaviti Božić ni kititi bor, jer bi to značilo da nisu dobri učitelji. Zato oni nikad ne kite bor i ne slave Božić. Nikad javno.* (Gavran, 2008 : 54) Zvonimir iznosi događaje koji su se odvijali od 1964. godine. Godinu dana prije toga, točnije 9. travnja 1963., Hrvatska je proglašena Socijalističkom Republikom Hrvatskom. U skladu s tim sami se društveno-politički odnosi trebaju promatrati u tom kontekstu. Država je osjećala Crkvu kao suparnika, odnosno „najvećim ideološkim protivnikom“, tretirajući religioznost isključivo negativno. (Radelić, 2006 : 359) Postojao je zakonski propis da se ne smiju slaviti crkveni blagdani, a ukoliko se saznalo da poneki radnici slave, ostajali bi bez posla. Borbu protiv utjecaja Crkve država je provodila preuzimanjem uobičajenih termina za odlaženje na mise i popunjavala ih zabavnim i drugim svjetovnim sadržajima. (Radelić, 2006 : 303) Veliki korak u normalizaciji odnosa između Jugoslavije i Svete Stolice bio je Protokol o razgovoru između Jugoslavije i Svete Stolice, potpisan 25. lipnja 1966. Protokolom je dogovoreno da će se katolički svećenici baviti isključivo vjerskim pitanjima, da neće svoje crkvene ovlasti zlorabiti u političke svrhe, te da će Katolička crkva osuditi „svaki čin političkog terorizma“. (Radelić, 2006 : 376) Osim toga, na smirivanje odnosa utjecao je i Titov posjet papi Pavlu VI. 29. ožujka 1971. (Radelić, 2006 : 376) Vlast je najviše inzistirala da Katolička crkva odgoj u vjerskim školama upotpuni domoljubnim duhom, podrazumijevajući time ljubav prema Jugoslaviji. Također je zahtijevala da se uklone nastavnici koji su neprijateljski raspoloženi prema državi. (Radelić, 2006 : 307) Ta neprijateljska raspoloženost očitovala se i u slavljenju crkvenih blagdana koje je država potiskivala i upravo zbog nastojanja da se ne izgubi posao Zvonimirovi roditelji nisu smjeli javno pokazivati svoju religijsku pripadnost. Stoga Zvonimir u svojim zapisima i navodi da nikada javno ne slave blagdan nego: *Mi Božić slavimo tajno, u mojoj maloj sobi u koju nitko*

ne zalazi. (Gavran, 2008 : 54) Ipak, ti društveni događaji i prijelomi doveli su do gubljenja starih i prihvaćanja novih tradicija, zatim do prijalaza iz starih običaja i rituala u nove, javne, kolektivne manifestacije, ali isto tako i do slabljenja i potiskivanja vjerskih osjećaja i pristajanja na sekularnost. (Duda, 2017 : 367) Potiskivanje, odnosno skrivanje vjerskih osjećaja vidljivo je kroz citat: *Mi inače priznajemo da smo kršćani samo po noći.* (Gavran, 2008 : 54)

Osim toga, u romanu se može uočiti i politička nestabilnost onodobnoga vremena: *Moj tata je pitao odbornika Dragutina: Kada ćemo provesti struju kroz selo? Odbornik Dragutin je odgovorio: Čim sazrije politička situacija za to.* (Gavran, 2008 : 30) Kakvo je bilo stajalište prema politici, uočava se upravo u dijalogu Zvonimirova oca Luke i odbornika Dragutina: *jer kad netko u njegovom društvu izgovori riječ politika, njemu se smuču u trbuhu.* (Gavran, 2008 : 30) Vidljivo je da izbijaju razlike između zaostalih seoskih sredina i razvijenijih urbaniziranih sredina. Jugoslavija je bila jedna od najsiromašnijih europskih zemalja, a što se tiče izvoza najzastvorenija zemlja. (Radelić, 2003 : 337) Promjena nije bilo kada je riječ o ublažavanju razlika između razvijenih i nerazvijenih područja u Hrvatskoj. Najrazvijeniji je grad bio Zagreb što Zvonimirov stric i potvrđuje u romanu: *...Zagreb je glavni grad Hrvatske i najjači sveučilišni centar Jugoslavije (...) Zagrebački liječnici su najbolji liječnici u Jugoslaviji. U Zagrebu se počela graditi katedrala još prije nego što je Kolumbo otkrio Ameriku.* (Gavran, 2008 : 99) Također, u romanu se navodi da je osim Zvonimirove obitelji, još samo pet kuća imalo struju: *Ali, osim pet kuća, ostali iz sela bili su bez struje. Tata je često govorio da je sramota što naše selo (...) još nema struju, a gotovo sva slavonska sela imaju.* (Gavran, 2008 : 29) Životni uvjeti u gradskim radničkim, rubnim ili seoskim sredinama bili su neadekvantni, a stambena infrastruktura izvan gradova bila je loša, „bez priključka na električnu energiju, vodovod i kanalizaciju.“ (Duda, 2017 : 368) Mjesto prebivališta podrazumijevalo je „kretanje sporijim ili bržim trakom u smjeru modernizacije.“ Kvaliteta tog kretanja bila je određena i uvjetovanja regionalnim razlikama unutar zemlje. (Duda, 2017 : 367)

4.2. Društvena svakodnevnica

Upoznavanjem događaja iz Zvonimirova života, kroz njegov dječji, neiskvareni pogled na svijet, dobiva se slika o načinu života šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Čitajući roman otkriva se ne samo Zvonimirova zaokupiranost Dubravkom i njegove pustolovine s prijateljima, nego i slika sredine kada su automobili bili rijetkost, kada je veselje bilo imati Fiću, kada je sladoled djeci bilo luksuz, kada se telefoniralo samo iz pošte, kada je televizor u selu bio mjerilo bogate obitelji. Oskudna situacija nije bila samo u društvu, nego i u obitelji, a vidljiva je u Zvonimirovu komentaru povodom njegova rođendana: *Bila je torta na stolu i sokovi i rakija. Tada sam prvi put vidio tortu.* (Gavran, 2008 : 8) Radničke su obitelji uglavnom uživale u najosnovnijim prehrambenim proizvodima, kao što su kruh i mlijeko, a tek su se službeničke obitelji obilnije hranile mesom, povrćem i voćem. (Duda, 2005 : 51) Do izražaja dolazi i financijska situacija Dubravkine obitelji: *Kuća u kojoj živi Dubravka je posve mala, stara, neožbukana(...) uz kuhinju je jedna mala soba u kojoj spavaju Dubravka, njena mama i njen brat...* (Gavran, 2008 : 22) Prema podacima iz socijalističkoga razdoblja u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća obitelji su uglavnom bile tročlane ili četveročlane i najčešće je jedan roditelj bio zaposlen. (Duda, 2005 : 376)

Činjenica je da je hrvatsko društvo šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina potrošačko. Postojala je težnja za novim proizvodima koji su postajali statusnim simbolima, a „kredit i obročno plaćanje olakšavali su kupnju.“ (Duda, 2005 : 373) Takva je bila situacija prvih poratnih godina, temeljena na želji naroda za materijalnim, za novim proizvodima koji će oblikovati nove navike i život učiniti udobnijim. (Duda, 2005 : 50) Tako je u Zvonimirovoj obitelji veliki interes bio za kupnju televizora. Za televizor je 1962. bilo potrebno izdvojiti sedam prosječnih plaća, a sredinom sedamdesetih, jednu i pol. Televizor, uz štednjak i usisavač bili su najpristupačniji tek 1979. (Duda, 2005 : 379) U romanu se navodi da u selu nitko nije imao televizor, rijetko tko je znao što je to uopće, a kamoli kako izgleda. Zvonimirov otac, Luka, počeo je pričati *kako je to najveće otkriće čovječanstva i kako će to promijeniti zemaljsku kuglu (...) te da je to prozor u svijet, i da se bez toga ne može zamisliti novi život.* (Gavran, 2008 : 40) Kolika je tada bila vrijednost televizora ili koliko su niske bile plaće, svjedoči to da su Zvonimirovi roditelji izračunali da će im trebati četiri godine štednje da bi si priuštili televizor. To je izazvalo nezadovoljstvo u obitelji, stoga su njegovi roditelji odlučili prodati sve što imaju, samo da bi si priuštili to novo otkriće. Utjecaj novih uređaja

dovodio je do temeljitih društvenih promjena, ali i preustrojavanja životnog prostora unutar doma i oblikovanja novih navika. Tako je u romanu otac Luka tražio posebno mjesto u stanu na kojemu će stajati televizor, da bi ga nakon dugog razmišljanja odlučio postaviti u dnevnu sobu: *Tata je na to mjesto stavio mali stol. Taj stol je danima bio kao dječja kolijevka koja se pripremi dok je žena još trudna, a porod silno daleko...* (Gavran, 2008 : 42) Novine su najviše pridonijele stvaranju euforije za televizijom jer su redovito posvećivale pažnju novim proizvodima. (Duda, 2005 : 66) Koliko je uzbuđenje i znatiželju izazvao televizor u Zvonimirovu domu svjedoči to da su: *Druge večeri tri čovjeka došla da samo malo vide tu čudnovatu kutiju s ljudima što hodaju po staklu (...) treće večeri došlo ih je sedmero (...) četvrte večeri došlo ih je jedanaestero (...) nakon tjedan dana naša primaća soba bila je puna do vrha.* (Gavran, 2008 : 42) Kupovina u Hrvatskoj nije bila na razini razvijenijih europskih zemalja, ali je možda upravo zbog nižeg standarda donosila veće veselje i imala jači značaj. (Duda, 2005 : 381) Vidljivo je da je televizor u život obitelji donio najviše promjena, „zauzimao je središnje mjesto u dnevnom boravku i postao je najdostupniji izvor zabave u slobodnom vremenu. (Duda, 2017 : 370) Isprva je televizor bio oduševljenje i izvor zabave, ali ubrzo je postao teret jer je Zvonimirova kuća neprestano bila puna ljudima *koji su gledali u televiziju kao da su začarani.* (Gavran, 2008 : 44) Zvonimirovi roditelji više nisu mogli normalno živjeti zbog velikog broja ljudi koji su posjećivali njihovu kuću. Spletom okolnosti, društveni dom u selu kupio je televizor te su se svi gledatelji preselili tamo. Ipak, kako su godine odmicala, popravljao se društveni standard, a tomu u prilog ide i podatak da je od početka šezdesetih godina do kraja osamdesetih udio kućanstva s televizorom porastao sa 7.2% na 94.4%. (Duda, 2005 : 377) U skladu s tim i navodi se u romanu: *Potom su imućniji u selu počeli kupovati televizore, pa to više nije bilo onakvo čudo kao u početku.* (Gavran, 2008 : 45) Danas televizor ne predstavlja nikakav luskuz i nalazi se u gotovo svakoj obitelji. Vidljivo je da ono što si je tada rijetko tko mogao priuštiti, danas postaje uobičajeno u svakom domu.

Kakva je bila situacija u selu, svjedoči također i podatak da sladoleda nije bilo u trgovini nego su odlazili u Novu Gradišku: *Ja sam s nestrpljenjem brojao dane do svakog odlaska u Gradišku (...) u našoj Omorini još nije bilo sladoleda.* (Gavran, 2008 : 75) Da je sladoled bio luksuz i da ga većina roditelja nije mogla priuštiti djeci pronalazi se u Zvonimirov izjavi: *Drugi tjedan mu je prodaja naglo opala, jer je to jako skupa stvar, i nema svatko novaca za to.* (Gavran, 2008 : 75)

Djeca odrastaju u siromašnoj socijalnoj sredini, ali unatoč oskudnom i minimaliziranom životu njihov privatni, duhovni život ispunjen je mnogim obiteljskim ritualima, druženjima i uživanjem u malim stvarima: *I tako je to bio dan pun doživljaja, piknik je bio gotov tek u sumrak. Vratili smo se kući pune duše i prazne korpe. Osjećali smo da je iza nas jedan veliki dan koji nećemo nikada zaboraviti.* (Gavran, 2005 : 147) U vremenu oskudice i nepostojanja proizvoda široke potrošnje, „najveći adut novoga vremena i blagostanja bilo je slobodno vrijeme ispunjeno kolektivnim odlascima na izlete i putovanja.“ (Duda, 2005 : 89)

Do izražaja dolazi i materijalni status Zvonimirove obitelji. Unatoč tomu što su mu i otac i majka bili zaposleni, plaćom su mogli kupiti samo osnovno za život. Plaće nisu bile dovoljne za razne potrošačke želje. Tako se u povijesnoj literaturi navodi slikoviti podatak da se prosječnom plaćom 1953. nije moglo kupiti ni pet pari običnih cipela. Prosječna plaća 1968. godine bila je 904 dinara, oko 70 američkih dolara, što nije bilo ni trećina, primjerice, britanskog prosječnog primanja. Stoga su plaće morale biti nadopunjene potrošačkim kreditima. (Duda, 2005 : 67) Upravo to u romanu ističe Zvonimirov otac: *...mada nam je to jedini tepih i na kredit je kupljen.* (Gavran, 2008 : 9) Dok je 1953. svaki sedamnaesti stanovnik Hrvatske bio korisnik toga zajma, odnosno kredita, do 1970. svaki peti građanin otplaćivao je kredit. Također, da bi se kupio automobil ili kućanski aparat, trebalo se mnogo raditi, odlučno štedjeti ili podići kredit. Koliko su automobili bili rijetki svjedoči to da je u Zvonimirovom selu samo Čika Nikola imao auto, *a taj auto zvao se fiću.* (Gavran, 2008 : 73) Godine 1960. jedan automobil dijelila su 272 stanovnika. Tek nakon deset godina „intenzivne motorizacije, podizanja kredita i navale na Fiću, statistički je 28 Hrvata dijelilo jedan automobil...“ (Duda, 2005 : 102)

U romanu se dobivaju informacije i o obrazovanosti: *Kad netko u selu treba napisati neku molbu ili žalbu, onda taj dotični dođe mome tati...* (Gavran, 2008 : 38) Većina stanovnika u selu bila je neobrazovana, stoga je Zvonimirov otac, kao učitelj, pružao pomoć svojim susjedima. Oko 4 milijuna stanovnika koji su živjeli u Jugoslaviji, 62.5% bavilo se poljoprivredom, 16.3% stanovništva starijih od deset godina bili su nepismeni, a čak 87.3% starijih od deset godina bili su bez školske spreme ili samo sa završena četiri razreda osnovne škole. (Duda, 2005 : 50)

Kroz Zvonimirovo iskreno pripovijedanje vidljiva je i kritika pojedinaca koji su egoistični, uskogrudni i brinu se samo za sebe: *Prestrašeni radnici dahnuše dušom i krenuše na potočić da se operu. Ni briga ih nije za kolegu, glavno da su svoj posrani život sačuvali.* (Gavran, 2008 : 58) Zvonimir progovora i o besmislenim pravilima u društvu koja se

prakticiraju u svijetu odraslih te njihovim predrasudama. U tome kontekstu spominje svoga prijatelja Mladena kojeg Zvonimirovi roditelji smatraju lošim i neprikladnim društvom jer ne ide u školu: *Nije to društvo za tebe, to je opasan huligan, zar se ne možeš družiti s nekim normalnim.* (Gavran, 2008 : 70) Međutim, Zvonimir ističe da je Mladen pravedan i dobar u duši i da je to jedini pravi kriterij po kojima bi si i odrasli trebali birati prijatelje. Zvonimir na indirektan način upućuje kritiku društvu koje pravu vrijednost čovjeka procijenjuje na temelju odijela i izgleda, a potiskuje duhovnu, unutarnju stranu koja je dugotrajnija i važnija od materijalne. On također pruža i otpor takvom svijetu odraslih i prepoznaje u Mladenu dobrotu i pravog prijatelja. Osim Mladena, za kojeg su mislili da je loše društvo jer ne ide u školu, Zvonimirovi su roditelji osuđivali i čika Stanka Klozetara na temelju njegova zanimanja. Nadimak Klozetar, dobio je po tome što povremeno ljudima čisti septičke jame. Zvonimir je s prijateljem Mladenom volio odlaziti kod čika Stanka jer je imao najljepše golubove u selu i uvijek je nalazio vremena za njih da im otvori krletke i pokaže golubice. Zvonimirov je otac prokomentirao da su zasigurno pogriješili negdje u Zvonimirovu odgoju, jer *nije slučajno što njega najviše privlače najnegativniji ljudi i najnegativniji poslovi.* (Gavran, 2008 : 96) Zvonimir se suprostavlja mišljenju roditelja i navodi da ne voli slušati *kad se o nekome tko ima tako dobru dušu kao Stanko govori na taj način.* (Gavran, 2008 : 96) Dječji likovi stavljaju naglasak na dvije velike riječi dječje književnosti, a to su prijateljstvo i ljubav. Tako se u romanu mogu prepoznati i priče o ljudskim manama i slabostima, ali i o dječjoj plemenitosti i dobrodušnosti.

5. Analiza likova i njihov društveni život

„U tradicionalnom dječjem romanu likovi su djeca ili adolescenti koji se afirmiraju unutar obitelji ili družine koja se susreće s pustolovinama i upada u uglavnom rješive neprilike.“ (Vrcić-Mataija, 2011 : 147) Dječje pustolovine i igre na otvorenom jedna su od najvažnijih karakteristika djetinjstva i upravo se zbog toga dječji roman i odlikuje naglašenom pustolovnošću i akcijom (Hranjec, 1998 : 11): *Jednom smo Mladen i ja pravili pušku nabijaču. Otišli smo do šume da nas nitko ne vidi, pa smo nagurali u cijev baruta, zgužvani papir, špriju i opet zgužvani papir. Odjednom, sve to odleti Mladenu iz ruku i prste nam malo ofuri.* (Gavran, 2008 : 71)

Prema Maši Grdešić likovi „nude mogućnost identifikacije, ali i odbijanje da se poistovjeti s njima, izazivaju osjećaje simpatije i antipatije, ljubavi i mržnje, ili ipak zabave i dosade, a u nekim slučajevima i zaljubljenost.“ (Grdešić, 2015 : 91) Među glavne likove u romanu ubrajaju se: Zvonimir, Zvonimirova majka, otac Luka, Dubravka, stric Filip, strina Ljubica, bratić Slavko i prijatelj Mladen. Likovi se u ovome romanu mogu razvrstati prema njihovoj „punoći“ odnosno na plošne likove i na zaobljene, odnosno zaokružene. Prema Forsterovoj podjeli plošne likove karakterizira humorističnost, tipovi i karikature i ne razvijaju se tijekom radnje već ostaju onakvi kakvi su bili i na samome početku. Zaobljeni likovi poprimaju različite osobine i razvijaju se tijekom radnje. (Grdešić, 2015 : 65) Primjer je plošnog lika glavni junak i pripovjedač radnje, Zvonimir, koji je zadržao svoje osjećaje prema Dubravki od početka do kraja svojih memoara. Tako na početku iznosi: *Ja Dubravku jako volim i jako bih bio sretan da i ona mene voli*, dok se na kraju navodi da je konačno zadobio Dubravkinu naklonost i da i ona gaji osjećaje prema njemu: *Znaš, i ja tebe jako dugo volim, ali ti se nisam usudila reći...* (Gavran, 2008 : 19, 128) U Dubravkinj izjavi: *Bit ću od danas tvoja djevojka, a jednog dana i tvoja žena, i bit ćemo zajedno dok nas smrt ne rastavi* može se uočiti bajkovita formulacija rečenice, jer se u bajkama često navodi da će likovi živjeti sretno do kraja života. (Gavran, 2008 : 128) Unatoč početnoj mladenačkoj ljubavi uočava se naivno Dubravkino maštanje o sklapanju braka sa Zvonimirom. Težak ističe da je motiv ljubavi „stoljećima dominantan motiv u književnosti i umjetnosti uopće, izražavan u brojnim varijacijama, od uzvišenih platonskih oblika do naglašene senzualnosti, postaje sve češćom inspiracijom i dječje književnosti, što nije nimalo čudno, budući da već i u djece predškolske dobi primjećujemo iskazivanje međusobnih simpatija.“ (Težak, 1996 : 279) Budući da plošne

likove karakterizira i humorističnost, roman je pisan iz iskustva jednoga devetogodišnjaka, naivna i ograničena pozicija pripovjedača izvor je humora u romanu: *Moja sestrična Mirna, koja ima stotinu kilograma često pokušava smršavjeti. Onda Mirna preskoči doručak, preskoči ručak, da bi navečer pojela i večeru i doručak i ručak i sve što dohvati.* (Gavran, 2008 : 39) Zvonimira se može okarakterizirati kao iskrenog, promišljenog, otvorena srca i prije svega upornog koji na kraju ostvaruje svoje želje i snove. Utjecaj je na Zvonimirovu upornost ostvario njegov stric Filip koji mu je jednom rekao da čovjek nikada ne smije izgubiti vjeru i nadu. Vidljiva je uloga odraslih kao savjetodavnih vodiča. Činjenica je da dječji likovi grade svoj identitet, svoju osobnost pod utjecajem obiteljskih odnosa, ali i likova odraslih. Dubravka je primjer zaobljenog lika koja je na početku radnje bila zdrava, dok nije obolila od srčane mane. Kakav je neki lik saznajemo iz onoga što radi, kako govori, kako izgleda i čime je okružen, odnosno iz njegovih radnji, govora, vanjskog izgleda i okoline. Postoje dvije kategorije radnji, prve su nerutinske radnje koje lik izvršava jednom, a druge su rutinske radnje, odnosno navike koje otkrivaju nepromijenjiv i statičan aspekt lika. (Grdešić, 2015 : 71) Primjer su rutinskih radnji dječje pustolovine, igre na otvorenom, boravak u prirodi: *Moj brat Slavko i ja često smo lovili žabe.* (Gavran, 2008 : 36)

U tradicionalnome dječjem romanu djeca su nacionalno, socijalno i vjerski osviještena jer odrastaju na tradicionalnim i obiteljskim društvenim vrijednostima, a nerijetko rade i neki koristan posao. (Vrcić-Mataija, 2011 : 147) To potvrđuje sljedeći citat: *Nosio sam drva iz šupe u kuću, a kasnije su me boljele ruke, ali sam bio jako ponosan.* (Gavran, 2008 : 17) Zvonimir je taj posao odrađivao umjesto svoga oca i na taj je način vidljivo da su društvene promjene stvorile ne samo ženu koja je bila istodobno i domaćica i radnica i majka, nego i novog muškarca koji se uključivao u rad u kući, a ne samo izvan nje. (Duda, 2005 : 372) Ipak, kada je riječ o društvenoj svakodnevnici dječjih likova ona se uglavnom svodila na igre u prirodi u kojoj su pronalazi inspiraciju za razne pustolovine. Dječji su likovi konvencionalno oblikovani čime se naglašava rodna podijeljenost u društvu, pri čemu su djevojčice pasivne, a dječaci aktivni narativni elementi. (Vrcić-Mataija, 2011 : 147) To je vidljivo i u ovome romanu na primjeru lova na žabe u koji su često išli Slavko i Zvonimir, a kada ih ne bi mogli skinuti sa udice, udarali bi ih po cesti: *jedini način bio je da zamahneš štapom i žabu udariš o cestu. Pa, ako otpadne – dobro, a ako ne otpadne – udaraš sve dok ne otpadne.* (Gavran, 2008 : 36) Zvonimirova sestrična Mirna odbijala je sudjelovati u njihovim avanturama te ih je zbog mučenja žaba nazivala sadistima.

Kada je riječ o društvenoj svakodnevici odraslih likova u prvom se planu ističe naporni rad: *Dubravkina mama mnogo radi i ima velike podočnjake.* (Gavran, 2008 : 23) Odrasli su bili zaposleni i opterećeni raznim poslovima kako bi uspjeli osigurati svojoj obitelji nužne stvari za život. Zvonimirova je majka učiteljica. Vidljivo je da nestaje patrijarhalno društveno uređenje u kojemu su očevi bili ti koji su obitelji osiguravali materijalni dohodak jer sve samostalnije djeluju i žene. Upravo je 20. stoljeće ženama donijelo emancipaciju, njihova je uloga u svakodnevici zajednice bila sve izraženija, njihovi uspjesi važniji, a gubitci teže prihvaćeni. (Duda, 2017 : 367) Osim Dubravkine majke i Zvonimirova je bila zaokupljena obavezama, posebno kada je Zvonimirov otac odlazio na vojne vježbe: *Dosta mi je tih tvojih vojnih vježbi, opet ću te morati zamijeniti u razredu, raditi i do podne i poslije podne...* (Gavran, 2008 : 78) Istodobno s novom ulogom žene koja je ulazila u svijet rada i javnosti, razvijala se i nova uloga muškarca koji se više posvetio obitelji i u njoj se emocionalno angažirao. (Duda, 2017 : 367) To je vidljivo i u radnji romana kada se Zvonimir napije kod strica, a otac ga je pazi cijelu noć i ne dopušta mu da zaspi. *Kasnije me je tata odnio našoj kući. Nosio me je na ramenu umotana u pokrivač. Svu noć je tata bdio uz mene i nije mi dopuštao da zaspim sve do pred zoru.* (Gavran, 2008 : 87) Kroz posao Zvonimirovih roditelja uočavaju se i obavezna zaduženja učitelja: *Moji roditelji svake godine u selu naprave jednu ili dvije priredbe. To se zove obavezna društvena aktivnost učitelja. Oni tako dokazuju da žele unaprijediti prosvjetu i kulturu u našem selu.* (Gavran, 2008 : 81)

5.1. Tabu teme

Uz sve navedeno prisutan je i niz tabuiziranih motiva: spolnost, pretilost, preljub, bolest, pokušaj samoubojstva, alkoholizam. Tabu teme pojavile su se u književnosti za mlade 60-ih godina 20. stoljeća. Proces pisanja tabu tema nastavio se i u 70-im i 80-im godinama, a u 90-im je doživio vrhunac. Iako su mnoge teme detabuizirane u literaturi se navodi da još uvijek postoje dva tabua – religija i politika. (Javor, 2002 : 21) Značajno je da tabu teme u 80-im i 90-im godinama počinju prelaziti s područja romana za mlade i u beletristiku za djecu od devete godine nadalje, a pojavljuju se i u slikovnicama. (Javor, 2002 : 13) Primjerice, problemi preljuba vidljivi su kod Zvonimirova strica Filipa: *Moj stric, izgleda, ima puno ljubavnica*. (Gavran, 2008 : 29) Dijalogom i profiliranjem likova u situaciji, a ne komentarom, Gavran je opisao dječju narav i dječje shvaćanje kompliciranih, zapletenih ljudskih odnosa: *ljubavnice su vam žene koje nisu vaše, a ipak jesu vaše...ljubavnica je žena s kojom ne živiš, ali radiš svašta, kao da ti je rođena žena*. (Gavran, 2008 : 29) Motiv bolesti prisutan je kod Zvonimirove djevojke Dubravke, ali i kod oca Luke: *Onda je jednog dana doktor rekao mami da oni u Gradiški ne mogu pomoći ocu, da je to postalo previše komplicirano i da tata mora u Zagreb na operaciju*. (Gavran, 2008 : 97) Problem narušenih odnosa prema ženi kao posljedica alkoholizma pronalazi se u obitelji susjeda Stanka: *Ponekad je istuče, ali nikada jako. Tuče je samo kad se napije*. (Gavran, 2008 : 94) Osim prikaza siromašne sredine do izražaja dolaze i razni životni problemi s kojima se suočavaju likovi u romanu. Uz spomenute tabuistične motive, javlja se i motiv smrti, koja u usporedbi s drugim temama u dječjoj književnosti i književnosti za mladež (avanture, igra, odrastanje, ljubav) i nije tako česta. (Javor, 2002 : 37) U romanu je prisutan pokušaj samoubojstva: *Noć nakon stričevog povratka, moja strina se pokušala objesiti na tavanu*. (Gavran, 2008 : 123) Pokušaj samoubojstva u dječjoj književnosti u pravilu ne završava smrću, ona je glasan poziv za pomoć mladom čovjeku. (Javor, 2002 : 36) Može se zaključiti da je Gavran ovim romanom oblikovao ne samo intimni svijet glavnog junaka, nego je iznio i razne značajke onodobnoga društva i vremena, kao i međuljudskih odnosa i promišljanja.

6. Zaključak

Gavran je romanom *Svašta u mojoj glavi* prikazao ljudsku priču o životu sa svim njegovim radostima, strahovima, tugama, nadama i veseljem. Roman se klasificira kao ljubavni, ali i kao socijalni i tradicionalni tip. Upravo takva klasifikacija sugerira da se roman ne bavi samo jednom temom. Iznoseći ljubavne događaje kroz dječje je iskustvo projicirana vizija onodobnoga društva, veliki utjecaj politike na cjelokupni život građana, slijepo povodjenje društvenim normama po kojima se čovjek procjenjuje na temelju odijela. Zvonimir se suprostavlja takvome svijetu odraslih, naglašavajući da se samo srcem dobro vidi. Upravo su dječji likovi primjeri da unatoč teškom društvenom stanju i odrastanju u skromnim obiteljskim uvjetima život može biti ispunjen ako se okrenemo duhovnoj, nematerijalnoj strani (boravak s obitelji, igra s prijateljima, uživanje u onome što imaju). Premda se roman ubraja u područje dječje književnosti, on osim dječje igre, avantura i pustolovnosti donosi i niz ozbiljnih problema, oskudicu i skroman život ljudi u onodobnom društvu. U romanu *Svašta u mojoj glavi* Zvonimir eksplicitno tematizira privatnu razinu prikazujući događaje koji su obilježili njegovo djetinjstvo, a u pozadini tih događaja oslikava se društveno-politička tematska razina. Do izražaja dolazi stanje ljudi koji žive u strahu (ukoliko javno slave kršćanske blagdane izgubit će posao), zatim zaostalost sredine (nemaju električnu energiju, automobile, sladoled je luksuz), neobrazovanost, ali i niz obiteljskih i društvenih problema (alkoholizam, bolest, prevare, pokušaj samoubojstva). U radu je upravo naglasak na toj razini, odnosno na opisu društveno-političkih zbivanja, političkih prilika u selu, oskudici i siromaštvu koji su zastupljeni u pozadini događaja o kojima Zvonimir piše.

7. Literatura

Crnković, M. (1990). *Dječja književnost*. Zagreb : Školska knjiga.

Duda, I. (2005). Tehnika narodu! Trajna dobra, potrošnja i slobodno vrijeme u socijalističkoj Hrvatskoj. *Časopis za suvremenu povijest*, 37/2, 371-392.

Duda, I. (2005). *U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Zagreb : Srednja europa.

Gavran, M. (2008). *Svašta u mojoj glavi*. Zagreb : Mozaik knjiga.

Grdešić, M. (2015). *Uvod u naratologiju*. Zagreb : Leykam international.

Hranjec, S. (1998). *Hrvatski dječji roman*. Zagreb : Znanje.

Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb : Školska knjiga.

Ileš, T. (2014). *Šezdesete u hrvatskoj književnosti i literaturi*. Doktorska disertacija. Osijek : Odsjek za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku.

Javor, R. (2010). *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba.

Mihaljević, J. (2016). *Komunizam i čovjek. Odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj od 1958. Do 1972*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest.

Peleš, G. (1999). *Tumačenje romana*. Zagreb : ArTresor naklada.

Radelić, Z. (2006). *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. od zajedništva do razlaza*. Zagreb : Školska knjiga.

Solar, M. (2005). *Teorija književnosti*. Zagreb : Školska knjiga.

Vrcić-Mataija, S. (2001). Prilog tipologiji hrvatskog dječjeg romana. *Fluminensia*, 23/2, 143-154.

Internetski izvori

Duda, I. (2014). *Jugoslavija u europskom društveno-gospodarskom kontekstu*, preuzeto 20.04.2018. s:

http://www.academia.edu/10246190/Nikad_im_bolje_nije_bilo_modernizacija_svakodnevnog_%C5%BEivota_u_socijalisti%C4%8Dkoj_Jugoslaviji.

Duda, I. (2017). Svakodnevni život u obje Jugoslavenske države, preuzeto 21. 06. 2018. s:

<http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/jugoslavija%20u%20istorijskoj%20perspektivi.pdf>.

Miro Gavran https://sh.wikipedia.org/wiki/Miro_Gavran preuzeto 20. 04. 2018.